



SPREMNE/I *saveznice/i*

Vodič za prepoznavanje, reagovanje i prevenciju
rodno zasnovanog nasilja nad LBTIK+ devojkama



Spremne/i saveznice/i

Vodič za prepoznavanje, reagovanje i prevenciju
rodno zasnovanog nasilja nad LBTIK+ devojkama

Mart 2025.

Priredile:

Dina Bajrektarević
Milica Crkvenjakov

za Kolektiv MANA
kolektivmana.com

Ovaj priručnik nastao je u okviru projekta Spremne/i saveznice/i (Equipping for Allyship) koji finansira EuroCentralAsian Lesbian Community i Evropska Unija. Sav sadržaj je odgovornost Kolektiva MANA koji implementira projekat, i ne odražava nužno stavove EuroCentralAsian Lesbian* Community i Evropske Unije.*

UVOD

Ovaj priručnik kreiran je kako bi omladinskim radnicama* pružio ključne informacije o rodno zasnovanom nasilju nad LGBTIK ženama, njegovim specifičnostima i izazovima, kao i smernice za prepoznavanje, reagovanje i pružanje adekvatne podrške. Bez obzira na to da li već rade sa mladima iz LGBTIK+ zajednice ili tek žele da razviju inkluzivnije prakse u svom radu, ovaj priručnik nudi alate i strategije za stvaranje sigurnih i podržavajućih prostora.

Ovaj priručnik je podeljen u tri modula, koji zajedno nude sveobuhvatan pristup temi:

1. LGBTIK+ inkluzija i terminologija
2. Rodno zasnovano nasilje
3. Rodno zasnovano nasilje nad LGBTIK ženama i preporuke za praksu

Spremne saveznice

Projekat Spremne saveznice (Equipping for Allyship) ima za cilj da osnaži omladinske radnice, nastavnice, pedagoškinje i sve koje rade sa mladima da pruže podršku LGBTIK prebroditeljicama rodno zasnovanog nasilja, a pogotovo onima koje žive u manjim sredinama i nemaju podršku posvećenih centara za podršku probroditeljicama nasilja ili LGBTIK+ osobama.

Kroz radionice, ovaj priručnik i medijsku kampanju, napravile smo ovu zemlju malo sigurnijom za mlade LGBTIK devojke.

*sve imenice u ovom priručniku napisane u ženskom rodu odnose se na sve rodove.

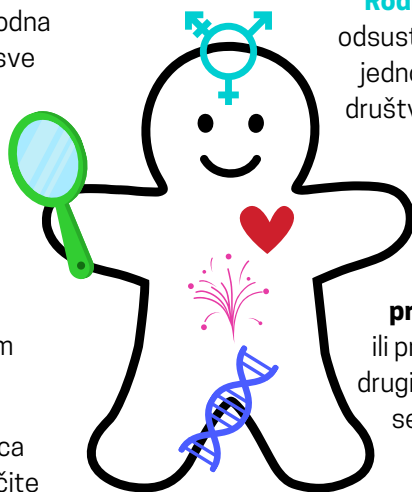
LGBTI+ INKLUZIJA

Kako ćemo u ovom priručniku pričati o rodno zasnovano nasilju (RZN) nad LGBTIK+ devojkama, važno nam je da se prvo upoznamo sa pojmom LGBTIK+ inkluzije, terminologijom i konceptima.

Jedan od alata koji se za ovo koristi je **Genderbread Person***. Ovaj alat nam pomaže da objasnimo razliku između pola, roda, seksualne i romantične privlačnosti i rodnog izražavanja.

Rodno izražavanje ili rodna ekspresija predstavlja sve elemente kojima svetu izražavamo naš rodni identitet (oblačenje, frizura, šminka, manerizmi, zamenice...). Rodno izražavanje se u velikoj meri razlikuje u različitim kulturama sveta!

Pol je biološka odrednica koja podrazumeva različite biološke faktore, kao što su polni organi, polne karakteristike, hromozome i drugo.



Rodni identitet je osećaj (ili odsustvo osećaja) pripadnosti jednom ili više rodova. Rod je društveni koncept i nije nužno vezan sa polom.

Romantična i seksualna privlačnost su odsustvo ili prisustvo privlačnosti ka drugim ljudima. Romantična i seksualna privlačnost se nekad ne podudaraju!

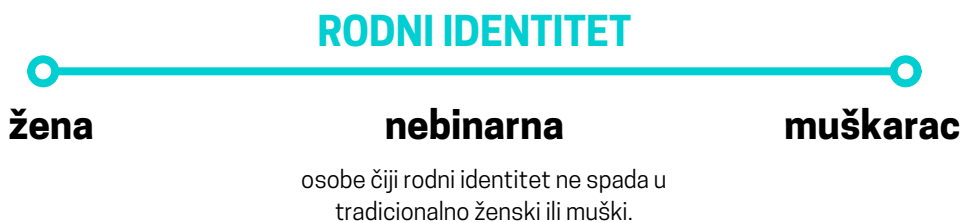
Svi ovi koncepti su složeni i obuhvataju naše celo telo i biće, tako da je smeštanje simbola na određene delove tela tu samo da pomogne sa razumevanjem koncepata, a ne kao precizna reprezentacija toga na koji deo nas utiču!

*Genderbread Person (rodni kolačić) je metodologija koju je razvio Sem Kilerman i više o metodologiji možeš naći besplatno onlajn.

Kad znamo da baratamo ovim konceptima, sledeći korak je da shvatimo da u njima **ne postoji binarnost**, već su svi široki spektrumi. Ovde ćemo pokazati ove pojmove na dvodimenzionalnom spektrumu, ali je jako važno napomenuti da su ovi pojmovi mnogo kompleksniji od toga i da je ovo **vrlo simplifikovan prikaz**.



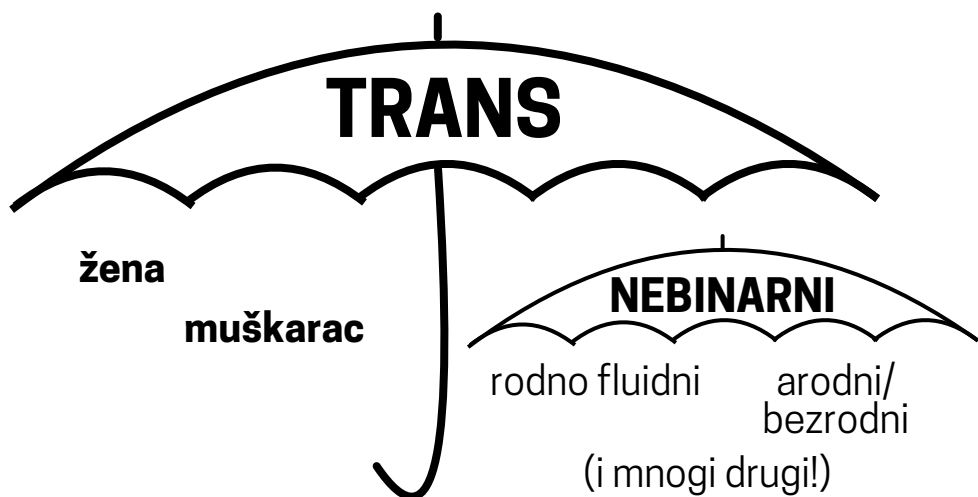
Interpolne ili interseks osobe mogu imati bilo koju kombinaciju “muških” i “ženskih” polnih karakteristika. Ovo je zapravo mnogo češća polna varijacija nego što ljudi misle, i mnogi ljudi ni sami ne znaju da su interpolni, ili saznaju tek kasnije u životu.



Rodna nebinarnost je veoma širok koncept (tzv. “kišobran”) pod koji mogu spadati mnogi identiteti. Da bismo razumeli rodnu nebinarnost, moramo još i da se upoznamo sa terminom **trans** (koji je isto jedan kišobran-termin).

Transrodne osobe su sve osobe čiji se rodni identitet ne poklapa sa polom koji im je bio dodeljen na rođenju. Suprotno tome, **cis** osobe su sve osobe čiji se rodni identitet poklapa sa polom koji im je bio pripisan na rođenju.

Osobe bilo kog pola mogu imati bilo koji rodni identitet!



Trans žene su žene kojima je na rođenju bio pripisan muški pol. **Trans muškarci** su muškarci kojima je na rođenju bio pripisan ženski pol. **Rodno nebinarni** (*enby*) ljudi su oni koji ne osećaju da pripadaju ijednom “tradicionalnom” rodnom identitetu. Mogu osećati kao da pripadaju nekom trećem rodu, kao da ne pripadaju nijednom rodu tj. da nemaju rodni identitet (arodni/bezrodni) ili da se njihov rodni identitet menja tokom vremena (rodno fluidni). Neki ljudi radije koriste “rodno-nekonformišući”, kao dodatno odbacivanje binarnosti i koncepta roda.

RODNO IZRAŽAVANJE



Rodno izražavanje je koncept koji od svih navedenih najviše zavisi od lokalne kulture. Što se u nekim kulturama smatra “ženstvenim”, u drugim se smatra “muževnim”. U tom smislu, androgenost, koja predstavlja odstupanje od tradicionalnih normi “ženstvenosti” i “muževnosti”, sve više gubi smisao kao definicija, zato što su linije koje definišu šta je ženstveno i muževno vremenom i globalizacijom sve više stapaju.

PRIVLAČNOST

**aromantična
aseksualna**

**aloromantična
aloseksualna**

**hiperromantična
hiperseksualna**

Jedini spektar koji posmatramo u kontekstu privlačnosti, je ovaj kojim pokazujemo *koliko* neko oseća romantičnu odnosno seksualnu privlačnost.

Aromantični/aseksualni ljudi su oni koji ne osećaju potrebu za romantičnim ili/i seksualnim odnosima, dok su **hiperromantični/hiperseksualni** ljudi oni koji osećaju izuzetnu potrebu za romantičnim ili/i seksualnim odnosima. Ove dve kategorije nisu povezane - to što je osoba aromantična ne znači da je nužno i asekualna. **Demiseksualni/demiromantični** ljudi su oni kod kojih se javlja romantična ili/i seksualna privlačnost tek nakon dužeg vremena, nakon što neku osobu bolje upoznaju.

Seksualna orijentacija nije nešto što možemo da pokažemo na spektru (čak ni ako je pojednostavimo), tako da ćemo umesto toga dati leksikon najčešćih identiteta i njihovih definicija.

Lezbejka - žena koju privlače druge žene*.

Gej - a) homoseksualni muškarac, b) široki izraz za celu LGBTIK+ zajednicu.

Bi** - ljudi koje privlače i ljudi njihovog roda, i drugih rodova.

Kvir - široki izraz za celu LGBTIK+ zajednicu, koji ima i političko značenje.

Pan - ljudi koje privlače drugi ljudi bez obzira na njihov rodni identitet.

Važno je napomenuti da svi ovi koncepti (pol, rodni identitet, rodna ekspresija, romantična i seksualna privlačnost) mogu biti u jednoj osobi u bilo kojoj kombinaciji!

*Izraz lezbejka često podrazumeva i nebinarne i druge rodno-varijantne ljude sem žena.

**Svi ovi izrazi mogu se odnositi i na romantičnu i na seksualnu privlačnost. Na primer, neko može biti biromantičan i panseksualan.

RODNO ZASNOVANO NASILJE

Rodno zasnovano nasilje (RZN) odnosi se na svaki oblik nasilja usmerenog prema osobi zbog njenog **roda**, **rodnog identiteta** ili **rodnih karakteristika**. Ono proizlazi iz **društveno konstruisanih normi**, očekivanja i nejednakih odnosa moći između različitih rodova.

PRIMERI OBLIKA RODNO ZASNOVANOG NASILJA NAD LBTIK ŽENAMA

Fizičko nasilje: Žena biva pretučena od strane nepoznatih osoba u javnom prevozu nakon što su pretpostavili da je trans.

Ekonomsko nasilje: Partnerka uzima sav prihod od svoje partnerke, i preti da će je prisilno autovati* porodici ako se pobuni.

Psihološko nasilje: Nebinarna osoba doživljava konstantne uvrede i omalovažavanje od strane porodice jer se ne uklapa u društvene rodne norme.

Seksualno nasilje: Biseksualnoj ženi partner govori da je „treba izlečiti“ i prisiljava je na seksualni odnos kako bi je „naučio šta je prava seksualnost“.

Emotivno nasilje: Mlada lezbejka živi u kući gde joj roditelji govore da je sramota za porodicu i da nikad neće imati prijateljice ako „ne postane normalna“.

Institucionalno nasilje: Trans žena ne može da promeni oznaku pola u ličnim dokumentima zbog diskriminatornih zakona, što je sprečava da dobije posao ili zdravstvenu zaštitu.

Medicinsko nasilje: Interpolnoj osobi su bez njenog pristanka urađene operacije normalizacije pola u detinjstvu, što je ostavilo trajne posledice po njeno zdravlje i identitet.

*Autovati - otkriti drugima svoju ili tuđu seksualnost ili rodni identitet.

RAZLIKA IZMEĐU DISKRIMINACIJE I RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Diskriminacija znači nejednako postupanje prema nekome zbog njihovog roda, rodnog identiteta ili rodnihi karakteristika. To može biti uskraćivanje prava, prilika ili resursa, poput odbijanja zaposlenja, niže plate ili lošeg tretmana u školi samo zato što je osoba žena, trans, rodno nebinarna ili interpolna.

Razlikuje se od rodno zasnovanog nasilja po tome što je diskriminacija sistemska i suptilna, dok rodno zasnovano nasilje podrazumeva namernu povredu, zastrašivanje ili napad na osobu zbog njenog roda, rodnog identiteta ili rodnihi karakteristika. Drugim rečima, rodno zasnovano nasilje često uključuje direktnu štetu, poput fizičkog, psihološkog ili seksualnog nasilja. Iako diskriminacija može dovesti do nasilja, ona sama po sebi ne mora uvek uključivati direktnu agresiju.

Razlikovanje diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja pomaže nam da bolje razumemo i reagujemo na nepravdu. Ako ih ne razlikujemo, možemo zanemariti dublje sistemske probleme i fokusirati se samo na pojedinačne slučajeve nasilja. Protiv diskriminacije se borimo kroz zakone i politike jednakih mogućnosti, dok je za suzbijanje nasilja ključno obezbediti sigurne mehanizme podrške i zaštite.

DISKRIMINACIJA

U školi ne postoji rodno neutralni toalet, pa rodno nebinarna osoba mora da koristi toalet koji nije u skladu sa njenim identitetom, što joj stvara nelagodnost i stres.

RODNO ZASNOVANO NASILJE

U toaletima škole, rodno nebinarna osoba je verbalno napadana i vređana od strane drugih učenika jer smatraju da ne pripada u tom toaletu

POVEZANOST RZN SA HOMOFBIJOM I TRANSFBIJOM

Rodno zasnovano nasilje (RZN) nad LBTIK ženama ne može se odvojiti od homofobije i transfobije, jer se često dešava upravo zbog predrasuda i mržnje prema njihovim identitetima. Ovo nasilje ne pogađa samo žene zbog toga što su žene, već i zbog toga što izlaze iz heteronormativnih* i cisnormativnih** okvira društva.

Rodno zasnovano nasilje nad LBTIK ženama često proizlazi iz istih društvenih normi koje održavaju mušku dominaciju, heteroseksizam i binarni rodni sistem, postavljajući rigidna pravila o tome šta znači biti žena i kako žene „treba“ da izgledaju, ponašaju se i koga smeju da vole. Ove norme ograničavaju slobodu svih žena i posebno kažnjavaju one koje se ne uklapaju u tradicionalne rodne i seksualne uloge, izlažući ih diskriminaciji, marginalizaciji i nasilju.

Lezbejke, na primer, iskaču iz rodnih uloga time što ne stupaju u veze sa muškarcima. Samim tim, nasilje nad lezbejkama - koje je svakako homofobično - vuče korene iz toga što se ta lezbejka opire dodeljenoj rodnoj ulozi.

Trans žene, takođe, trpe transfobično nasilje po istom osnovu - one iskaču iz rodnih uloga i zbog toga su izložene transfobiji.

Vrlo jasno je povučena crta između homo/transfobije i rodnih uloga, te možemo zaključiti da je **u korenu homofobije i transfobije upravo rodno zasnovano nasilje**.

*Heteronormativnost je društvena ideja koja pretpostavlja da su heteroseksualni odnosi i tradicionalni rodni identiteti jedini "normalni".

**Cisnormativnost je društvena pretpostavka da su cisrodni identiteti (kada se rodni identitet poklapa sa dodeljenim polom pri rođenju) jedini "normalni".

OTEŽAVAJUĆE OKOLNOSTI

Kada pričamo o **RZN nad LGBTIK+ osobama**, moramo da prepoznamo da postoje određene otežavajuće okolnosti. One mogu biti:

Nevidljivost pred zakonom: U Srbiji, zakoni koji štite žrtve od partnerskog nasilja se ne odnose na istopolne zajednice. Slučajevi partnerskog nasilja u lezbejskim vezama se često tretiraju kao ugrožavanje bezbednosti, a ponekad i kao remećenje javnog reda i mira. Zločini iz mržnje (zločini motivisani homofobijom ili transfobijom) su gotovo nevidljivi pred zakonom.

Nepodržavajuća okolina: Kvir osobe često nemaju podršku porodice, niti šire okoline, ili bi tu podršku izgubile ukoliko se autuju, što znači da najčešći sistemi podrške koji postoje za prebroditeljke RZN ne postoje za kvir devojke.

Strah od prisilnog autovanja: Ukoliko je osoba “u ormaru”, tj. ljudi ne znaju da je kvir, najčešća strategija ucene nasilnika je pretnja da će je autovati drugima.

Društvena stigma: Često se nasilje koje je počinila žena tretira kao nebitno, nepostojeće ili manje traumatično. Takođe, negativna slika o kompletnoj LGBTIK+ zajednici sprečava ljude da prijave nasilje da ne bi “dodali lošoj slici” o zajednici.

Manjak dobrih primera: Većina kvir devojaka nema mogućnost da vidi reprezentaciju zdravih istopolnih veza u medijima ili svojoj sredini. Ono što je moguće videti onlajn su često hiperseksualizovani, toksični i nezdravi odnosi.

Nepoverenje u institucije: Pored nevidljivosti pred zakonom, prebroditeljke se mogu često naći izložene homo- i trans-fobičnim komentarima i napadima od predstavnika institucija gde su došle da nasilje prijave.

Mnoge od ovih otežavajućih okolnosti su pogotovo prisutne kod mladih, koji mogu finansijski i egzistencijalno zavisiti od svoje porodice, i zato je izuzetno važno da ove okolnosti otklanjamo u svim prostorima u kojima smo prisutni i pomažemo mladima da pronađu ili izgrade sigurnu i podržavajuću sredinu.

KAKO MOŽEŠ DA POMOGNEŠ?

Kao one koje rade sa mladima i u korist mladih, naša je dužnost da uradimo sve u svojoj moći da sprečimo, prepoznamo i odreagujemo na rodno zasnovano nasilje u svim oblicima. Evo samo nekoliko primera kako to možeš da uradiš:

EKSPPLICITNA PODRŠKA

Prva stvar koja će sprečiti mladu osobu da nam se poveri kada prolazi kroz RZN je ako nisu sigurni da li će biti viktimizirani kada nam se povere. To se može lako prevazići tako što ćemo eksplicitno reći (i redovno ponavljati i delima ispratiti) da smo saveznice LGBTIKIA+ zajednici i da je biti deo zajednice potpuno normalna stvar koju prihvatmo i podržavamo. To možemo uraditi tako što ćemo:

NOSITI BEDŽ



PRIKAZATI ZASTAVU



GLASNO GOVORITI O
TOME



Mlada kvir osoba u Srbiji će uvek pretpostaviti da smo homofobični ukoliko eksplicitno ne kažemo da podržavamo LGBTIK+ zajednicu!

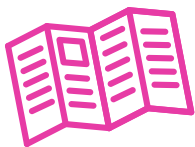
REAGOVANJE NA GOVOR MRŽNJE

Nikada ne smemo da dopustimo da govor mržnje prođe neopaženo i nekomentarisano. Ako neka osoba komentariše negativno LGBTIK+ zajednicu, prebroditeljke nasilja, žene, ili bilo koju manjinsku grupu - naša je dužnost da odreagujemo, da kažemo da to ponašanje nije prihvatljivo u prostoru i da upotrebimo reparativni pristup i otvorimo temu o tome zašto to ponašanje nije u redu.

RESURSI I PODRŠKA

Kao omladinske radnice, nije potrebno da budemo stručnjakinje u svim područjima, ali je važno da imamo informacije o organizacijama koje pružaju podršku LGBTIK+ zajednici. Dobro je biti povezan sa tim organizacijama, jer one mogu pružiti stručnu pomoć, resurse i savetovanje koje možda ne možemo obezbediti mi. Kad mladi dođu sa pitanjima ili problemima vezanim za nasilje, diskriminaciju ili bilo koju vrstu podrške, znanje o tome gde mogu da se obrate je ključno. Biti u kontaktu sa organizacijama koje pružaju podršku LGBTIK+ zajednici omogućava nam da ih upućujemo na pravu adresu, čime im pomažemo da dobiju odgovarajuću pomoć i podršku.

EDUKUJEMO SE O LOKALNIM
ORGANIZACIJAMA



USPOSTAVIMO
KONTAKTE



STVARANJE SIGURNOG PROSTORA

Stvaranje sigurnog prostora za mlade je ključno za to da se osećaju poštovano i prihvaćeno. Kao omladinske radnice, imamo odgovornost da stvorimo okruženje u kojem mladi mogu slobodno da govore, izražavaju se i traže pomoć, bez straha od diskriminacije ili nasilja. Važno je postaviti jasna pravila u vezi sa ponašanjem, gde se jasno kaže da nasilje, diskriminacija i bilo koji oblik zlostavljanja nisu prihvatljivi.

Stvaranje sigurnog prostora nije nešto što se postiže samo jednim razgovorom, već je to stalni proces u kojem osiguravamo ne samo fizičku sigurnost, već i emocionalnu sigurnost. To je prostor u kojem mladi mogu da se osećaju kao deo zajednice, gde se raznolikost poštuje, i gde su svi pozvani da budu svoji, bez straha od osude.

Ovo takođe podrazumeva da imamo jasne mehanizme kako mladi mogu da prijave nasilje ako ga dožive.

DIVERZIFIKACIJA MATERIJALA

Prihvatanju LGBTIK+ zajednice doprinosimo time što je normalizujemo i uvodimo u svakodnevni život. Jedan način da to uradimo je da diverzifikujemo materijale koje koristimo. Primeri koje dajemo, situacije koje postavljamo i materijali koje koristimo treba da budu neheteronormativni, da bismo uveli situacije gde mladi imaju priliku da se upoznaju sa različitim zajednicama, a kvir mladi imaju priliku da vide sebe predstavljene u svetu.

Primer:

Radimo vežbu kreativnog pisanja sa mladima. Zadatak im je da opišu tok misli tokom dana dok protagonistkinja obavlja sledeće stvari: Budi se, sprema se za školu, ide u školu, radi test iz matematike, vraća se kući busom, ide na dejt sa partnerkom, večera sa svojom porodicom, sprema se za spavanje.

U ovom primeru, vrlo je opušteno i neobavezno ubačeno to da protagonistkinja ima partnerku, što doprinosi normalizaciji identiteta.

DELJENJE INFORMACIJA

Nećemo uvek znati kada neka osoba oko nas trpi nasilje. Tako da treba da opremimo sve mlade na način na koji će biti spremni i ako mi nismo ni na koji način uključeni u rešenje. To možemo da uradimo tako što ćemo:

DRŽATI PREZENTACIJE
I RADIONICE



OKAČITI POSTERE



IMATI SPISAK ORGANIZACIJA
ZA PODRŠKU NA JAVNOM
MESTU



Ideje za teme radionica, prezentacija i postera: Oblici nasilja, načini pružanja podrške osobi koja trpi nasilje, LGBTI+ inkluzija, deljenje iskustava prebroditeljki nasilja, razumevanje različitih identiteta.



Funded by the
EL*C



**Finansira
Evropska unija**